

Türkiye-İsrail: Ekonomi ve Siyasetin Ayrışmasına Doğru

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilere asker ve diplomasinin yanına bir üçüncü bir aktör olarak girişimciler eklenmiştir. İş dünyası siyasi çalkantılardan etkilenmeyen ve kendi dinamikleriyle hareket eden bir alan haline gelmiştir. Her iki ülkenin hükümetlerinin desteğiyle 1950'lerde gelişmeye başlayan ekonomik işbirliği 1980'lere kadar bölgesel siyasete karşı duyarlılığını korumuştur. Bugün Türkiye ile İsrail arasındaki ticaret tarihin en yüksek seviyelerine ulaşmış durumdadır.

Ekonomi ve siyasetin birbirinden ayrışmasıyla ekonomik faydacılık siyasi gerginliklere baskın çıkmıştır. Bütünleşmiş özel çıkar ağı iki ülke ve toplum arasındaki en güçlü bağı teşkil etmektedir. Karşılıklı bağımlılık seviyesine ulaşan yoğun ekonomik etkileşim işleyişin bozulması durumunda zararın her zamankinden daha fazla olacağına işaret etmektedir. Bu bağlamda, "kimin kime daha fazla ihtiyacı olduğu" ekseninde ilerleyen verimsiz tartışmaların ötesine geçilmesine ihtiyaç vardır.

Hükümet destekli ekonomik işbirliği

Türkiye, İsrail devletini somut bir gerçek olarak kabul etmiştir. 1948 yılında posta haberleşmesi anlaşmasının imzalanmasının ardından Türkiye 1949 Mart ayında İsrail devletini tanımıştır. Diplomatik ilişkiler ise Mart 1950'de tesis edilmiştir. İki ülke ikili ilişkileri geliştirmek için ekonomik ortaklığı desteklemiştir. Türkiye, 1946 yılında Arap ülkelerinin boykotuyla karşılaşan İsrail'in birincil tarım ürünü ve hammadde tedarikçisi haline gelmiştir. Henüz kendi kendine yetebilen bir ülke olmayan İsrail için gıda malları ithalatı özellikle önemli yer tutmuştur. İnşaat sektörü yakın işbirliği için önemli fırsatlar sunmuştur. İstanbul şehir merkezini havaalanına bağlayan otoyol İsrail şirketi Salel-Boneh tarafından inşa edilmiştir. Bir başka İsrailli şirket ise Ankara'da İsrail evleri diye bilinen Milletvekili konutlarını inşa etmiştir. İsrailli şirketler ayrıca İncirlik Üssü'nün inşaatı için açılan ihalelerde başarılı teklifler vermiştir. 1950 yılında Türkiye ile Tel Aviv arasında bir doğrudan hava koridoru oluşturulmuş, İsrail 1951 İzmir Uluslararası Sanayi Fuarı'na davet edilmiştir.

Ancak, ekonomik ilişkiler siyasete bağlı olmayı sürdürmüştür. İki ülke arasındaki ticaret hacmi İsrail'in Süveyş Kanalı'nı isgal ettiği 1956 yılında ciddi oranda düşmüştür. İki petrol krizinin damgasını vurduğu 1970'lere gelindiğinde ise ticari ilişkiler neredeyse durma noktasına gelmiş, Türkiye İsrail ile ilişki kurmaktan kaçınmıştır.

İkili ekonomik ilişkilerin bölgesel siyasetle ilişkili hale gelmesi: 1980'ler

1981 yılında İsrail'in Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki payı %0,4'ü geçmezken, Orta Doğu ülkelerinin payı %40,3'e ulaşmıştı. Bu dönemde Libya, Irak, İran ve Suudi Arabistan Türkiye'nin en önemli ekonomik ortakları haline gelmişti. 1979 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ankara'da temsilcilik açmasına izin verilmişti. Türkiye ayrıca BM Genel Kurulu'nda Filistin yanlısı kararları açıkça desteklemeye başlamıştı. Arap Ligi'nin baskısı altında kalan Türkiye 1981 yılında İsrail'in İzmir Uluslararası Sanayi Fuarı'na katılmasını yasakladı.

Türkiye 1984 yılında İslam Konferans Örgütü'nün Kazablanka'da yapılan toplantısına katılmış ve ekonomik ve ticari işbirliği daimi komitesinin başkanlığına atanmıştı. İsrail ile diplomatik ilişkilerin gelecekte Türkiye'nin Orta Doğu'da sorunların çözümünde önemli bir rol oynama isteğini sağlama girişimleri için bir fırsat penceresi olarak gören Turgut Özal iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin sürdürülmesini işlevsel bir ihtiyaç olarak görmekteydi. Bu nedenle ve petrol fiyatlarının düşüşe geçmesiyle birlikte Türkiye 1986 yılında kıdemli bir diplomat olan Ekrem Güvendiren'i Tel-Aviv'e maslahatgüzar olarak atadı. 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş son yirmi yıl içerisinde İsrail'e yapılan ilk resmi ziyareti gerçekleştirdi. İsrail Cumhurbaşkanı Herzog de İspanya'dan kaçan Yahudilerin Osmanlı Cumhuriyeti'ne yerleşmesinin 500. Yıldönümü anısına düzenlenen etkinlikler için Türkiye'yi ziyaret etti.

1993 yılında Oslo anlaşmalarının imzalanmasının ardından Türkiye ve İsrail arasındaki ekonomik ilişkiler bölgesel barışı inşa etmeyi hedeflemiştir. 1994 yılında İsrail Ekonomi ve Planlama Bakanı 70 işadamından oluşan bir heyetle Türkiye'yi ziyaret etmiş, bu resmi ziyaretler sonraki yıllarda da sürmüştür. Taraflar ticareti yeni Orta Doğu'yu şekillendirecek stratejik bir araç olarak değerlendirmiştir. Resmi söylem bölgede yalnızca bu iki ülkede piyasanın temelini oluşturacak demokrasinin olduğuna işaret etmiştir. Türk işadamı ve Yahudi kökenli ilk milletvekili Jeffi Kahmi: "*Netanyahu'nun hayali İsrail'den Türkiye'ye kendi arabasıyla gelmekti*" demişti.

Serbest ticaret anlaşmasından sonra ikili ekonomik ilişkilerde özel sektör boyutunun güçlendirilmesi

Türkiye ile İsrail arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması Mayıs 1996'da imzalanmış ve Mayıs 1997'de yürürlüğe girmiştir. Serbest ticaret anlaşması fikri ilk olarak siyasi uzlaşmanın bir sonucu olarak 1993 yılında gündeme gelmiştir. Anlaşma, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki Gümrük Birliği'nin oluşturulmasından sonra bir zorunluluk haline gelerek tamamlanmıştır. İsrail ile imzalanan serbest ticaret anlaşması Türkiye'nin AB'nin ticaret politikasına uyum maksadıyla imzaladığı ikinci anlaşmadır. Söz konusu anlaşmalardan ilki Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ile üçüncüsü ise daha sonra Macaristan ile imzalanmıştır. AB ile serbest ticaret anlaşması imzalamış olan diğer Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ise pazarlarını Türkiye'ye açma konusunda direnç göstermiştir.

Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği ilk yılda iki ülke arasındaki ticaret hacmi %211,4 oranında artmıştır. İsrail'in Türkiye'nin toplam ticaretindeki payı 1996 yılında %0,67'ye, 2001 yılında ise %1,85'e yükselmiştir. Serbest Ticaret Anlaşması'nın ilk beş yılında Türkiye'nin metal ihracatı %172,8, kimyasal ürün ihracatı %199, tekstil ihracatı %2012,9 ve ulaşım ürünleri ihracatı %695 artmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi o zamandan bu yana sürekli olarak artmayı sürdürmüştü, 2001 yılındaki 1,3 milyar dolar seviyesinden 2010 yılında ilk defa 2 milyar doların üzerine çıkarak 3,5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2011'in ilk üç ayı itibarıyla Türkiye'nin İsrail'e ihracatı 579,3 milyon dolar, İsrail'den ithalatı ise 397,3 milyon dolar seviyesindedir.

Mavi Marmara saldırısından sonra diplomatik ilişkilerin bozulmasına karşın, Türk ve İsraili işadamları ikili ticaretin altın çağının tadını çıkarmaktadır. Resmi rakamlara göre ticari bağlar her zamankinden daha güçlüdür. Siyasi kriz ikili ticaret ilişkilerini ve yatırımları etkilememiştir. Serbest ticaret anlaşması ve ekonomik büyüme sayesinde, kazanan serbest piyasa olmuştur. Büyük altyapı projelerinin ve diğer ortak girişimlerin iptal edilmesi ise laftan öteye geçememiştir. Nitekim, projelerin çoğu özel şirketleri içermektedir ve üye devletler arasında boykot OECD kurallarınca yasaklanmıştır. Kısacası, iki ülke arasındaki dış ticaret, ortak projeler, Türk-İsrail ortak yatırımları normal seyrini sürdürmektedir.

Türkiye'de iş fırsatı arayan İsraili şirketleri bir araya getirmeyi amaçlayan İsrail-Türkiye İş Konseyi'ne göre, şu anda Türkiye'de veya Türk ortaklarla iş yapan 900 İsrail şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerden çoğu Türk şirketleriyle ortak teşebbüslerde bulunmakta ve İsrail kimliklerini böylelikle gizlemektedir. Yoğun iş bağlantıları büyük ölçüde gizlenmektedir. Zira, İsrail şirketleri Türk ortakları üzerinden Arap dünyası ile iş ilişkisi geliştirmekte, Türk şirketler ise İsraili ortaklarını Amerika piyasasına geçit olarak kullanmaktadır.

Türkiye İsrail'in sekizinci en büyük ihracat ortağı ve bölgedeki en önemli ticaret ortağıdır. Türkiye'nin 100 milyar dolarlık ticaret hacmi içinde %1'lik yer tutan İsrail'in Türk ticaretine katkısı büyük olmayabilir. Ülke, Türkiye'nin 2010 yılındaki toplam ihracatından %1,5 pay almış ve Türkiye için 17. ihracat pazarı olmuştur. Ancak, İsrail ile iş ilişkileri sayısal açıdan değilse de niteliksel açıdan önemlidir.

Diğer Orta Doğu ülkelerinin aksine, Türkiye'nin İsrail'e ihracatının çeşitliliği oldukça yüksektir. Türkiye İsrail'de pek çok sektöre yarı işlenmiş mamul ihraç etmektedir. Coğrafi yakınlık Türk üreticilere avantaj sağlamaktadır. Türkiye bir yandan İsrail ekonomisinin ihtiyaç duyduğu temel ürünleri ihraç edebilmekte, öte yandansa İsrail'in AB ve NAFTA ile

Türkiye-İsrail: Ekonomi ve Siyasetin Ayrışmasına Doğru

İmzaladığı serbest ticaret anlaşmalarının çeşitlilik üzerindeki etkilerini hafifletmek üzere üçüncü ülkelerden ithal edilen girdilerin maliyetini düşürmeyi amaçlayan dış ticaret politikasından faydalanmaktadır. İsrail'in inşaat ve ağır sanayi sektörlerindeki rekabet gücü oldukça düşüktür. Ulusal piyasanın küçük olması devlet tekellerini yıkabilecek güçte bir özel sektörün gelişmesine olanak vermemiştir. İsrail, hem AB ile hem de ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalamış sayılı ülkeden biridir. Türkiye-İsrail serbest ticaret anlaşması bu nedenle Türkiye'nin ABD piyasasına açılmasında geçit işlevi görmektedir. Nitekim, ABD menşei kurallarının birleştirilmesine izin vermiştir. Böylelikle, Türkiye en az %35 oranında İsrail menşeli girdi içeren malları ABD'ye vergiden muaf olarak ihraç edebilecektir.

Demir, çelik, otomotiv ürünleri, petrol ve petrol ürünleri, elektrikli makineler, kimyasallar, inşaat malzemeleri, hazır giyim ürünleri ve metal ürünleri Türkiye'nin İsrail'e ihraç ettiği temel ürünlerdir. Ayrıca, plastik, tekstil, yarı değerli taşlar ve ulaşım malzemelerinin ihracatında da artış kaydedilmiştir. İsrail'in Türkiye'ye ihracatı ise plastik, kimyasallar ve tarım ürünlerinden oluşmaktadır.

İsrail ekonomisinin inovasyon kapasitesi özellikle önemlidir. Pek çok İsrailli şirket araştırma ve geliştirme alanında oldukça uzmanlaşmıştır ve yeni ürün geliştirme ve yeni teknolojileri uygulama konusunda iş ortağı arayışı içerisinde. Coğrafi yakınlık nedeniyle Türkiye İsrail için neredeyse yerel piyasa niteliğindedir. İsrail Türkiye'ye bilgisayar yazılımından sulama sistemlerine, bilişim teknolojilerinden tıbbi malzemelerine pek çok alanda teknolojiye erişim olanağı sunmaktadır. Cep telefonları, kişisel bilgisayarlar ve plazma televizyonlar Tel Aviv'den gelen parça ve teknolojileri kullanmaktadır. Türkiye'nin cep telefonlarından tıbbi malzemelere kullandığı pek çok yazılım İsrail'de üretilmiştir.

İsrail şirketleri Türkiye'deki yerel yönetimlere özellikle tarım ve sulama teknolojisi endüstrisinde ekipman sağlamaktadır. 2011'in ilk çeyreğinde İsrail'in Türkiye'ye kibutz ihracatları iki ülke arasındaki siyasi gerilime rağmen %12 oranında artmıştır. İsrail topraklarına yayılmış 250'den fazla kibutz komün çiftliği bulunmaktadır. İsrail'in Türkiye'ye ihracatı sulama sistemlerinden plastik mallar ve gıda ürünlerine uzanan geniş bir yelpazede ve 28 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu eğilim 2009 yılında başlamış, 2010 yılının ilk çeyreğinde ise ihracat %25 oranında artmıştır.

2007 yılında dünyanın en büyük jenerik ilaç üreticisi olan İsrail şirketi Teva değeri on milyonlarca dolar olduğu tahmin edilen bir anlaşma ile Türkiye'deki Med İlaç'ın satın alma işlemlerini tamamlamış, şirket böylelikle iktisatçıların tabiriyle milyar dolarlık bir pazar olan jenerik ilaç sektörünün Türkiye'deki kalbi haline gelmiştir.

Yakın zamanda İsrailli şirket Better Place Renault-Nissan ile elektrikli araba üretimi için gerekli koşulları sağlamak üzere bir mutabakat anlaşması imzalamıştır. Dünyanın ilk elektrikli arabası Renault-Nissan Fluence Z.E.'nin üretimine Bursa'da başlanmıştır. Better Place iki ülke arasında elektrik bataryası doldurma ağı kurduktan sonra 115.000 Renault Fluence Z.E. Electric Sedan satın almayı kabul etmiştir.